

Kleur in en op oude gebouwen

OLGA VAN DER KLOOSTER

Het belang van onderzoek naar historisch kleurgebruik wordt vaak onderschat. Er is wel een toenemende belangstelling voor het schilderen van oude gebouwen maar informatie over traditionele kleuren ontbreekt nogal eens. Meestal neemt men zijn toevlucht tot kleuren als: licht Bentheimergeel, rode dodekop en standgroen. Dat zijn behoudende, ingetogen kleuren waar men zich niet dadelijk een buil aan valt. Onze historische binnensteden vertonen daardoor wel een rigide, gestandaardiseerd kleurbeeld. Dat is jammer. Het historische kleurenpalet was veel afwisselender.

Kleur speelt een belangrijke rol bij de imitatie van bouwmaterialen. Hier: imitatie van 'sjiek metselwerk', bestaande uit pleister en kleur over onregelmatig 'lelijk' metselwerk.

Zo levert de traditionele bereidingswijze van de 'Bentemer couleur', een kleur waarmee men Bentheimer zandsteen overschilderde of imiteerde, een heel scala aan donkere en lichte okers. Variatie was ook nodig, de zandsteen komt namelijk in allerlei kleurgradaties voor. Bepalend voor de kleurkeuze was natuurlijk ook de heersende mode. Tot nog toe wordt aangenomen dat donkere okers vooral in de 16de en 17de eeuw favoriet waren. Uitgebreider onderzoek naar 'kleurentrends' in de architectuur is echter wel nodig.

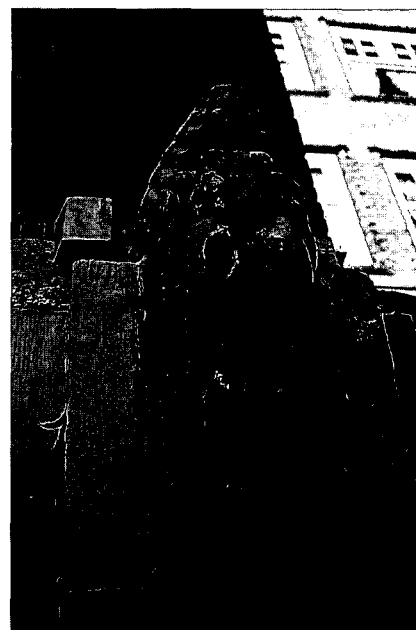
Spaansgroen

Het stijve kleurenschema in het historische stadsbeeld is ook niet altijd historisch juist. Standgroen, een donkergroene kleur, ook wel monumentengroen genoemd, werd pas in 1809 ontdekt. Toch past men het ook op oudere gebouwen toe.¹ Spaansgroen zou een betere kleur zijn

geweest. Deze kleur wordt veelvuldig in oude bouwbestekken (16de eeuw e.v.) vermeld. Tegenwoordig is de kleur welhaast onbekend. Door de giftigheid raakte het in onbruik. Maar het is met moderne verfproducten goed na te maken! Uit mijn onderzoek naar historische pigmenten en bouwbestekken dat ik voor mijn werk als kleuradviseur doe, blijkt spaansgroen een transparante blauw-groene kleur die met loodwit vermengd – dat deed men om de verf 'lijvig' en duurzaam te maken – zachtblauw wordt. Dat is nou typisch een kleur die men niet direct op oude gebouwen verwacht, zeker niet als men het ingetogen standgroen gewend is.²

Kleuronderzoek noodzakelijk

Hoe noodzakelijk onderzoek naar historisch kleurgebruik eigenlijk is, werd ook onderschreven op de studiedag 'Kleur in en op oude gebouwen',

Kennis van de eigenschappen van verfproducten is noodzakelijk om schade te voorkomen. Hier: isolerende verf, waarachter vocht bij bevroering uit elkaar zette. (foto's Olga van der Klooster).

van 22 november jl. in het Nationaal Restauratie Centrum (NRC) in Amsterdam. Vijf gastsprekers benaderden het thema vanuit verschillende disciplines.

Boeiend was de lezing van de heer De Keyzer van het Centraal Laboratorium voor Onderzoek naar Objecten van Kunst en Wetenschap in Amsterdam. De Keyzer analyseert verfonsters op chemische eigenschappen en bekijkt ze onder een microscoop. De Keyzer stelt dan vast hoeveel verflagen er zijn, welke pigmenten en bindmiddelen zijn gebruikt en of er verkleuringen zijn opgetreden. Die gegevens zijn zeer waardevol. Men kan bijvoorbeeld kleurentrends door de tijd heen vaststellen. Men kan zien wat een plamuurlaag en wat een afwerkingslaag is. Deze lagen zijn op het oog moeilijk te onderscheiden. In de praktijk gebeurt het wel eens dat bij kleurreconstructie de verkeerde kleur wordt gekozen, namelijk die van de plamuurlaag.

Ook gegevens over verkleuring zijn essentieel. Loodwit, een pigment dat haast in alle oude verfproducten is verwerkt, kan onder bepaalde omstandigheden lichtgrijs tot zwart verkleuren. Kleurverandering kan meestal slechts door chemisch onderzoek geconstateerd worden. Krabben in de verf alleen is dus niet voldoende, men loopt de kans een verkeerd kleurbeeld vast te stellen.

'Bij de kleurkeuze moet men er rekening mee houden, dat bouwmaterialen zijn vervuild. Het contrast tussen oud en nieuw wordt anders veel te groot.

Niet zomaar peuteren in verflagen

Interessant was ook de lezing van de heer *Jonker*, werkzaam als schilder/restaureur. Ook deze stelde dat het zomaar peuteren in verflagen niet zinvol is. Men moet kennis hebben van bouwstijl, decoratie- en imitatie-technieken. Onregelmatigheden in de verf zouden dan niet als sporen van een hout- of marmerimitatie herkend worden. Jonker zette uiteen welke technieken er zijn om verflagen ter plaatse te onderzoeken, zoals het met een mesje uitkrabben van 'kleurtrappen' om laag voor laag naar de drager (de ondergrond) af te dalen. De zogeheten 'vensters' zijn grotere openingen in het verfpakket om een betere indruk van overschilderde decoraties en afbeeldingen te krijgen. Fascinerend was zijn verhaal over de ontdekking van een schildering op Kasteel Slangenburgh. Na het aanbrengen van een venster in een dik pakket verf stond Jonker plots oog in oog met de Godin Flora.

Overigens kampen schilders/restaureurs nog weleens met een probleem. Wat te doen als er meerdere schilderingen over elkaar zijn aangebracht? Moet de onderste schildering, ten koste van de andere afbeeldingen, worden blootgelegd? De fascinatie voor 'het oorspronkelijke' is echter

groot. Het is een dilemma waar voor-alsnog geen goede oplossing voor bestaat.

Ook bij gewoon verfsporenonderzoek bestaat de neiging alleen de onderste verflaag interessant te vinden maar in dit geval zouden alle verfsporen toch gedocumenteerd en opgeslagen kunnen worden voor het algemeen onderzoek naar historisch kleurgebruik. Helaas gebeurt dat nog zo weinig.

Dr. Olga van der Klooster is architectuurhistorica en kleurenadviseur

Noten

- 1 Standgroen is een mengsel van Berlijns blauw met chromaatgeel. Chromaatgeel werd pas in 1809 ontwikkeld! Zie ook: 'Een verzameling van schildersmaterialen uit de eerste helft van de 19de eeuw', doktoraalscriptie van Dr. E.B.F. Pey, Nijmegen 1985 De term 'stand' slaat niet op het bindmiddel 'standolie' maar betekent 'houdbaar' of 'duurzaam'
- 2 Tijdens mijn onderzoek inventariseerde ik ondermeer het zogeheten 'kastje van Hafkenscheid' (1772-1846). Daarin bevindt zich de oudste en meeste complete verzameling van kleurstoffen en pigmenten. Aan de hand daarvan kon ik de kleur van het pigment Spaansgroen vaststellen. Het pigment is hier en daar nog te koop, vandaar dat ik met lijnolie en loodwit kon experimenteren. (O.v.d.K.)